

Envers la planificació de l'estatus

Joan Martí i Castell

Introducció

El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (PCILC) no pot qualificar-se exclusivament com una trobada d'experts en qüestions de llengua per a l'anàlisi científica d'aspectes diversos. Fou també això, però no solament això, i goso dir que tampoc no principalment això.

La idea d'organitzar una reunió magna com la que fou neix de dues grans inquietuds: d'una banda, la consciència que calia ordenar la llengua catalana, per tal de recuperar-ne la compacitat i solidesa que havia tingut, que en permetessin l'ús en tots els àmbits de la vida social en què calia que s'estengués normalment; de l'altra banda, la convicció que hom vivia en unes condicions favorables que feien possible i necessària la restitució del caràcter oficial com a llengua pròpia de tots els territoris on es parlava; que havia, doncs, de tornar a gaudir de les condicions jurídiques conquerides en l'època medieval mitjançant un desenvolupament esplendorós i perdudes per la repressió i la voluntat d'arraconar-la des del centralisme castellà a partir de finals del segle XV.

Tots dos eixos tingueren una importància capital. I concretament el segon fou el que li atorgà un caràcter especial, que el distingeix dels congressos estrictament científics.

Si el PCILC reuní no solament lingüistes i filòlegs, sinó també pedagogs i mestres, juristes i fins i tot polítics, fou perquè a la voluntat de discutir-hi

com s'havia de treballar per tal de retornar a la llengua els recursos que en fessin viable la utilització en tots els registres, especialment en els més formals, cultes i literaris, s'hi havia de sumar el reconeixement explícit per part de l'Administració i del Govern com a idioma oficial, amb tots els drets que es deriven d'aquesta condició.

Des d'aquest punt de vista, fou un congrés en què el vessant sociolingüístic, quan la sociolingüística encara no era reconeguda entre nosaltres com a ciència del llenguatge, tingué un paper principal, amb un capteniment per part dels organitzadors i dels assistents que palesa una clarividència sorprenent, per avançada en el temps, que la necessitat de normativitzar el català no podia deslligar-se de la de normalitzar-lo, perquè no n'era menor, i viceversa. Que no es podia destriar, doncs, un procés de l'altre, perquè ambdós es retroalimenten: la normalització d'una llengua de cultura no pot produir-se sense que tingui les condicions per a un ús disciplinat i unitari, acceptat socialment com a distintiu i cohesionador alhora. Els qui convocaren el PCILC no van caure en el parany de separar com a qüestions diferents per a la recuperació lingüística l'extensió de l'ús social del català i la competència que generalment se'n té. Tenien clar que les dues condicions s'han d'aplegar en una de sola a què s'ha d'aspirar tostemps: cal que el parli tothom, sempre i arreu, i ensems s'ha de fer des d'uns coneixements internalitzats que no el desnaturalitzin.

El Congrés es dividí operativament en tres seccions: la Secció Filològico-Històrica, la Secció Literària i la Secció Social i Jurídica. Em centraré exclusivament en aquesta darrera, on es plantejà l'estatus juridicosocial de la llengua. Els qui hi presentaren ponències i comunicacions eren majoritàriament advocats, mestres i professors i polítics.

El marc sociopolític del PCILC

El segle XX naixia amb una herència molt remarcable pel que fa al futur de la llengua i la Nació catalanes: el catalanisme del XIX, que, al seu torn, era el fruit de la reacció col·lectiva a la consciència d'opressió ignominiosa a què havien estat sotmeses des del segle XV.

La preocupació de la Lliga Regionalista pels problemes lingüístics i culturals fou un aspecte decisiu que tingué una projecció important en el corrent literari del Noucentisme; la instauració de la Mancomunitat l'any 1914 fou el reflex del triomf d'un catalanisme conservador. Pel que fa al Principat de Catalunya, el fet polític més rellevant fou l'elecció d'Enric Prat de la Riba com a president de la Diputació de Barcelona l'any 1906 —justament l'any del Congrés—, qui es comprometé decididament i directament en la tasca de la recuperació lingüística.

Des dels primers anys del nou segle es manifestaren cada vegada més obertament reivindicacions en favor del català. L'any 1900 el bisbe de Barcelona, Morgades, disposà que la catequesi i les expressions religioses més populars es fessin en català. Des de Tarragona, Vidal i

Barraquer treballà incansablement per la catalanització de l'Església. L'any 1901 la Lliga proposà a l'Ajuntament de Barcelona que a les escoles municipals la llengua i la història catalanes formessin part dels programes d'ensenyament; no se'n sortí, perquè pesaven massa encara les actituds diglòssiques i discriminatòries exògenes i endògenes. El 1902, el bisbe de Vic, Torras i Bages, sol·licità al comte de Romanones, aleshores ministre de la Instrucció Pública, que anul·lés la prohibició de l'ensenyament del català a les escoles. El diari *La Veu de Catalunya*, ressò del pensament de la Lliga i el de més llarga durada (1899-1937), dirigit per Prat de la Riba, assaltat militarment un any abans del PCILC, intervingué activament en els debats ideològics sobre les formes d'expressió del catalanisme polític. Escriptors i pensadors de corrents diversos, com Eugeni d'Ors o Josep Carner, contribuïren a prestigiar el moviment catalanista. Encara que prevalgueren els capteniments més conservadors, el nacionalisme tenia signes distintes, que es poden sintetitzar en el federalisme de Valentí Almirall o en el conservadorisme de Mañé i Flaquer, Duran i Bas o Torras i Bages.

Hom pot afirmar que el marc històric dels primers anys del segle XX és notablement contradictori políticament, socialment i culturalment. Políticament, la inestabilitat i el confusióisme que balancejava entre el monarquisme (a Espanya governava un borbó, Alfons XIII), el republicanisme, el federalisme, l'anarquisme sindicalista obrer, n'eren la característica rellevant. Socialment, hom comptava amb una aristocràcia integrista; una burgesia conservadora; una burgesia descontenta del centralisme que ofegava les seves ambicions d'expansió econòmica, burgesia que mirava de cercar una sortida en l'autonomia, i unes classes populars poc orientades, descontentes, disposades a organitzar-se en contra de tot allò establert, molt a l'abir de la demagògia. Culturalment, la Renaixença havia desvetllat l'interès per la història, la literatura, el pensament, amarats transversalment pel desig de recuperar una hegemonia perduda; calia enfrontar-se, emperò, amb actituds persistents de provincianisme i d'autoodi que obstaculitzaven el recobriment progressiu de la identitat nacional, en tots els espais.

En els primers anys del segle XX la llengua catalana visqué una expansió de gran envergadura en l'ús en tots els registres. Però arrossegava dues rèmores no resoltes al XIX, de signe menys distint que no pugui semblar en una anàlisi superficial: d'una banda, la manca d'una preceptiva; no s'havia pogut normativitzar en el període en què ho feren la majoria de les llengües romàniques, perquè coincidí amb el de la repressió i la decadència. De l'altra banda, la falta de reconeixement oficial, encara que s'emprava en tots els àmbits.

Sortosament, hi havia consciència que la situació requeria una solució urgent, la qual cosa empenyà a l'aglutinació d'esforços per a l'organització del PCILC, que aplegà tres mil congressistes nacionals, estatals i internacionals, una bona part dels quals eren catalanistes no experts en qüestions de llengua: fou la mostra d'una lleialtat envers la identitat essencial per a la subsistència d'un poble subordinat; d'una fidelitat que sabé superar les diferències pregonas entorn a la ideologia nacionalista i catalanista; que posà per davant de tot el patriotisme democràtic, fos del signe que fos; en què calgué, doncs, fer renúncies importants en bene-

fici de l'interès comú. És per això que el Congrés fou considerat un plebiscit en què es donà el vot unànime perquè la llengua pròpia retornés a la situació que li corresponia.

En la Secció Social i Jurídica sorgiren les inquietuds principals que encara avui perduren, que es plasmaren en idees i requeriments que, dissortadament, en bona part estan pendents de resolució. Massa llarga és, doncs, l'espera...

Llengua i nació

En la ideologia lingüística, sovint es vol amagar que les llengües són molt més que sistemes de comunicació; que rere seu hi ha el pensament individual i col·lectiu de qui les empra, entès com idiosincràsia. Els idiomes són molt més que instruments pràctics per a l'expressió oral i escrita. No debades és en llur entorn que els grups humans s'han identificat i diferenciat alhora: s'han identificat amb qui comparteix la llengua i s'han diferenciat dels qui n'usen una de distinta, amb el benentès que ni la identificació hagi de suposar tancaments aïllants i, doncs, empobridors, ni la diferenciació, rebuig o hostilitat de qui no és igual: «Y femho tot això, senyors, no per petitesa d'esperit ni ab estrets punts de mira, sinó per assegurar la consciència de nostra personalitat. Mai ha pecat ni pecarà Catalunya per exclusivista ni per envejosa...» (Josep Franquesa i Gomis, mestre en gai saber i professor de la Universitat de Barcelona. *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana: Barcelona, octubre de 1906*. Barcelona: Estampa d'En Joaquim Horta, 1908, p. 655).

L'existència humana té sentit justament en tant que es compon de diversitat, i aquesta se sistematitza en les llengües i les cultures, les quals no són predeterminades metafísicament, sinó que es forgen a partir d'organitzacions socials, d'objectius i interessos compartits, de la dependència del medi, etcètera. Les llengües i les cultures contenen el pensament i les essències col·lectives de les persones. Cap llengua ni cap cultura no es poden estudiar adequadament si es deslliguen del context social en què s'han format i viuen.

Aquestes concepcions foren presents en el PCILC i s'hi desenvoluparen reiteradament. Ja en la sessió de constitució de la Secció, el seu president, Raimon d'Abadal, afirmà que «la llengua es l'expressió de la voluntat de l'home per medi de la paraula» (*op. cit.*, p. 587).

Solament a partir d'aquestes conviccions podia garantir-se un tractament adequat de quin estat corresponia a la llengua catalana, si més no, dins els seus territoris. L'advocat de Barcelona Carles Francisco i Maymó, qui representava els Estudis Universitaris Catalans, centrà els objectius que havia d'imposar-se la Secció Social i Jurídica: «...reivindicar els furs de la nostra llengua...» (*op. cit.*, p. 597), és a dir, l'estatus, «...treballant pera que aquesta nacionalitat [...] lluiti per la seva dignitat y pel seu dret, imposant al Poder públich el respecte degut al idioma qu'es verb del seu pensament y de la seva voluntat...» (*op. cit.*, p. 507).

L'idioma és la fita principal per a l'existència d'un poble que és viu, que pren consciència de la personalitat que li és pròpia i que té la voluntat de persistir-hi; ésser, saber que som i voler continuar essent.

Quan hom parla, com es féu al PCILC, d'exigir als poders polítics la consideració que mereix la llengua catalana vol dir, òbviament, que aquesta consideració hi manca; quan hom parla amb naturalitat de vida nacional és perquè hi ha la creença que la pàtria que correspon als catalans és unívoca i es percep ben delimitada.

En relació amb el caràcter específic del col·lectiu català, juntament amb la llengua, es reclama també el dret amb què regir-se, perquè és també substantiu de la personalitat dels pobles. Al PCILC es demanà una constitució catalana que permetés de viure com a nació, d'acord, doncs, amb les necessitats i les peculiaritats dels pobles que la formen, i que en reforçés els vincles de solidaritat natural.

La idea de grup que traspuà en el Congrés era encara ancorada en el concepte d'ètnia o raça, el qual caracteritza els pobles enfront dels estats, nascuts aquests darrers per interessos predominantment politicoeconòmics. Defensar la llengua era, doncs, defensar la raça que la parla i proclamar-ne la unitat era proclamar la unitat nacional: «Y aquells signes d'espressió són els que lentament ha elaborat o emmotllat la propia rassa en el transcurs dels segles, els que encarnen viva la mentalitat diferencial de cada agrupació...», assenyalava Francisco Albó i Martí, advocat, diputat a Corts i exprofessor de la Universitat de Barcelona (*op. cit.*, p. 657), qui, seguint aquest mateix fil, arribà a rebutjar anticipadament la tesi del bilingüisme o el plurilingüisme de Catalunya: «El llenguatge natural de cada hù no's troba més que en un idioma: fruyt del primer amor racional, del primer enllàs natural, de vincle etern, inefable y fecondíssim, del esperit ab la espressió» (*op. cit.*, p. 658).

Llengua i nació van aparellades en la decadència i en la puixança; si creix l'una, es fa forta també l'altra. El geni de la llengua és el reflex de l'esperit del poble. Al Renaixement reviscolaren les llengües nacionals, perquè són els instruments per a escampar les noves idees de la modernitat.

Són altament eloqüents les paraules de Felip Soler, mestre de Gavà: «...mentres les nacionalitats parlen una llengua enmatlevada, la seva mentalitat colectiva arrossega una vida pobra, anèmica, xorca en obres que iluminin el món de la intel·ligència...» (*op. cit.*, p. 620).

Fou, emperò, Enric Prat de la Riba qui d'una manera més sistemàtica i enraonada hi exposà la relació llengua/nació, en la seva intervenció intitolada «Importància de la llengua dins del concepte de la nacionalitat». Cal una lectura atenta de la comunicació sencera, de la qual destacaré alguns passatges crucials. Prat de la Riba entengué justament que la llengua és un element aglutinador, cohesionador del grup social al qual serveix; els idiomes formen unitats per damunt dels individus: «La força unitiva, aglutinant, del idioma ha estat vista sempre [...] tots han vist més o menys perfectament en la llengua un gran principi d'associació, sempre en la gradació de les societats han fet esment de l'unitat llingüística» (*op. cit.*, p. 665). Féu referència a l'opinió de sant Agustí segons la qual «...primer l'home se junta ab son gos que ab

l'estranger de qui no entén el llenguatge...» (*op. cit.*, p. 666) o de Joan Lluís Vives, qui considerà «...impossible formar societat ab aquell qui parla diferent llenguatge» (*op. cit.*, p. 666) o de Leibnitz, qui sostingué «...que'ls mapes ens fan conèixer els límits dels Estats, pero no'ls de les nacions, senyalats més aviat per l'armonia de les llengües» (*op. cit.*, p. 666).

És evident que hem d'entendre el sentit de les paraules de Prat de la Riba i dels autors que cita en un marc ideològic i social molt distint de l'actual i en uns corrents de pensament específics. Això no obstant, són opinions que s'acosten impecablement a la realitat del que són les llengües; que expliquen, per això, per què són temudes pels estats centralistes i unitaristes: llur por i llur menyspreu no rau en l'objectivitat dels sistemes, sinó en la capacitat històrica de constituir i delimitar comunitats nacionals distintes. En aquest sentit la interpretació de Leibnitz de les fronteres estatals respecte a les dels pobles és d'una actualitat indiscutible. Com ho són les paraules amb què Prat de la Riba féu la síntesi d'allò que és la doble funció primordial dels idiomes: identificar i ensems distingir, perquè el concepte *unió* duu implícit el de *separació*: «Tota societat tendeix a constituir per ella meteixa una llengua, o al menys, una forma determinada de parlar, que uneixi més intimament sos membres components y al unir-los entre sí els separi dels demés» (*op. cit.*, p. 666); la idea d'*estranger*, és a dir, d'*estrany*, es basa semànticament des de l'antiguitat en la no-coincidència en l'ús lingüístic; les llengües són les qui essencialment ens fan conciutadans. Prat de la Riba entengué consegüentment que defensar un idioma és defensar un poble, i prohibir-lo és intentar-ne el genocidi:

[...] els pobles qui reaccionen contra l'absorció d'altres pobles, aixís que senten la necessitat d'afirmar la seva individualitat, de proclamar la seva personalitat, s'agafen a la seva unitat de llengua com principi salvador y fonament del seu dret. *La llengua es la meteixa nacionalitat*, deien els primers patriotes húngars a mitjans del sigle passat, reproduint l'afirmació dels primers patriotes alemanys. La llengua es la nacionalitat, han repetit tots els pobles renaixents (*op. cit.*, p. 667).

L'aportació d'Enric Prat de la Riba al PCILC fou decisiva per a clarificar la funció de l'idioma en el redreçament del país. I crec que es pot dir que la més pregonament compromesa des del punt de vista polític. Sortosament, ell mateix després, des de la posició que li ho permetia, es preocupà de cercar les vies principals per treballar per la Nació catalana des de la llengua, amb l'endegament de la tasca d'ordenació del català, que encarregà a Pompeu Fabra, i amb la creació de l'Institut d'Estudis Catalans. Un exemple de lleialtat indiscutible, però, ahora, un exemple de coherència en el pensar i el fer.

En el discurs de cloenda del Congrés, Antoni M. Alcover reblà el concepte de la *identificació* entre llengua i nació amb les paraules següents: «Els treballs que se son fets a totes les seccions, es evident que resultaran fructuosíssims, eficacíssims, que seràn ocasió de grans coses a favor de la nostra llengua y de les nostres lletres, y per lo tant, de tota la nació...» (*op. cit.*, p. 679).

Hauria estat suficient si el PCILC hagués servit solament per a la comprensió social de la interdependència llengua/nació. Anà molt més enllà, però amb la convicció transversal que els treballs en benefici de l'idioma propi eren directament afanys que salvaven també el poble.

Llengua i pensament

He volgut anar d'allò més concret a allò més general. Si afirmem que la llengua és la nació, és perquè aquella és l'eina amb què un col·lectiu manifesta una visió del món única, irrepetible.

No és pertinent que entrem ara en la discussió sobre la identificació de llengua i pensament; se n'ha parlat a bastament. Al marge que l'acceptem o no, és indiscutible que la racionalitat, el caràcter de persones, té dos trets essencials que els defineixen: pensar i parlar; com ho és que parlar és verbalitzar allò que hom pensa. Per tant, llengua i pensament marquen una frontera decisiva entre els éssers vius.

La Secció Social i Jurídica del Congrés dedicà una atenció molt especial a plantejar que la llengua és el reflex de la intel·ligència, tot remarcant alhora que aquesta s'emmotlla i es forma en un context que en condiona l'especificitat. Per convicció, doncs, però també per habilitat dialèctica, aquesta secció del Congrés no caigué en l'error de reivindicar la llengua com un element cultural més, ni com un fenomen del sentiment, sinó que ho féu des del fonament infrangible que el respecte a l'idioma no és sinó el que mereix la intel·ligència de tots i cadascun dels pobles.

Si tenim en compte que allò que ens ocupa és l'estatus de la llengua, haurem d'admetre que presentar-la tan íntimament imbricada en els individus i el col·lectiu que formen, perquè n'és el pensament i n'és la nació, constitueix el millor sistema de reclamar-ne tota consideració. Els qui participaren en la Secció Social i Jurídica van rebutjar sàviament la simple reivindicació emocional, romàntica o moral de l'idioma i van procedir de tal manera, que restés ben palès que tractar dignament la llengua no era sinó tractar dignament aquells de qui és pròpia. Partiren, doncs, de la base més sòlida possible per assolir la condició millor.

Joan Bardina, mestre de Barcelona, en una llarga i molt argumentada ponència (*op. cit.*, p. 604-614) sostingué que una base filològica uneix les idees i els mots; que les idees restarien infecundes i inútils sense l'auxili del llenguatge i que esdevenen carn mitjançant les paraules. Hi abocà tot un seguit de tesis que, encara que avui ens són relativament ben conegudes, el 1906 eren d'un interès extraordinari, les quals giraven entorn del supòsit que sabem solament quan sabem dir, perquè les idees son incorporàries. La causa dels llenguatges és, en suma, el pensament i la voluntat espontània de les nacions. Afirmava amb convenciment:

El meu parlar es inseparable del meu pensar. El meu pensar es inseparable de la realitat. Conseqüència: la ciència, que té de durnos, per objecte y fi únic, al coneixement de la realitat, té

d'apelar, per força, a les idees que jo'n tinch d'ella; té d'usar, per força, el llenguatge natural meu, que'm fa tangible aquestes idees, que es el cos d'elles, que formen ab elles una unitat substancial indis-soluble (*op. cit.*, p. 610).

Des d'aquesta perspectiva, Bardina avançà una figura segons la qual el significat del signe lingüístic és el cos, és a dir, els sons que tradueixen fonemes, i el significat n'és l'ànima, és a dir, la idea o el concepte. I prou que sabem que l'un i l'altre, significat i significat, són del tot indestriables: «Al moment que'l poble veu les coses, ell hi associa paraules' [...]. Fòra del nostre esperit el llenguatge no té vida ni interès... El primer motor de les llengües som nosaltres mateixos, l'intel·ligència» (*op. cit.*, p. 611). Citant M. Bréal conclogué que «Tota qüestió lingüística es, a la fi, una qüestió social o nacional». I, encara: «Els mots, les idees y les paraules són una mateixa manifestació dels mons real, ideal y humà» (*op. cit.*, p. 613).

Per a reforçar la tesi, reflexionà sobre el fenomen de pensar en silenci, que interpretà com parlar sense fer anar cap òrgan, sense articular, però dient totes les lletres dels mots que anem pensant, i reblà tot afirmant: «...al pensar parlem ab la llengua propia, si pensem d'una manera natural» (*op. cit.*, p. 612). Remarquem que fa esment de l'expressió *llengua pròpia*, expressió que és recurrent en les exposicions al Congrés.

Aquesta concepció de la relació llengua/pensament, ultra reflectir-se en la de l'idioma com a exteriorització dels estats anímics, repercuteix també en allò que suposa l'ús d'una llengua estrangera: en aprendre-la, entre les idees i els mots d'aquesta hi ha una solució de continuïtat, encara que sigui imperceptible, en què intervenen els mots de la llengua nadiua, la qual actua com a matriu per codificar i descodificar qualsevol missatge que s'emeti o es percebi en qualsevol idioma.

En iniciar aquest apartat, he indicat que anava d'allò més concret a allò més general, en el sentit que la capacitat de pensar és anterior a qualsevol idea determinada, com ho és la de *nació*. Això no obstant, el pensament, a més de caracteritzar globalment la humanitat, distingeix cadascun dels individus que la formen. Per tant, en la relació amb la llengua s'inclou una realitat íntimament personal, si acceptem que cadascú pensa de manera diferent de qualsevol altre; el pensament, doncs, és un fenomen eminentment social, general, però ensems de diferenciació dels individus com a tals.

El desenvolupament d'aquesta filosofia s'exemplifica mitjançant la presentació del naixement de les llengües romàniques no pas com un fet cultural abstracte, amb raonaments idealistes, sinó com el resultat d'haver-se forjat progressivament i imperceptiblement noves condicions de tota índole que generen noves formes de viure, nous lligams en la cohesió de col·lectius. Com afirmà Felip Soler, els pobles llatins veuen néixer una nova ànima que ja no és llatina i, consegüentment, deixen de sentir el geni de la llengua mare (*op. cit.*, p. 618-619). El divorci entre el llatí i les llengües vulgars és motivat per una consciència inèdita dels grups que les parlen, que no s'adiu amb els valors generals de l'Imperi romà, que s'han debilitat i que

van desaparèixer. S'explicità la tesi sobre la història social de les llengües a partir de les coordenades de la necessitat i la possibilitat d'organitzacions humanes que abandonen principis decaïents i n'abracen d'altres de nous, que satisfan millor els sentiments col·lectius i personals.

Es valorà adequadament la importància del prestigi en el destí de les noves formes de vida i, doncs, dels parlars amb què es manifesten. Si inicialment són menyspreats enfront del llatí, a poc a poc es consoliden com a idiomes que responen al progrés, al canvi, als grups solidaris que en neixen. A través d'estadis en què són exclosos diglòssicament de la formalitat, acaben arribant als mateixos espais que havia ocupat el llatí en els seus moments millors.

La llengua som nosaltres mateixos. I la nostra subsistència no alienada depèn, per tant, que aquella sigui hegemònica en els territoris on és pròpia.

Josep Franquesa sentencià sàviament: «...la llengua no es sols l'arrel de nostra patria y la veu de la nostra ànima, sinó la frontera que senyala'l límit de les imposicions» (*op. cit.*, p. 653). La concepció idiosincràtica de les llengües que també Pompeu Fabra defensà era prevalent en la Secció Social i Jurídica. Si Fabra afirmava que no tot el que diem en català es pot traduir al castellà, i subratllava que era bo que així fos, Francisco Albó hi avançà que

[...] no ja la estructura y pronunciació dels mots, els matissos del pensament y els engranatges de la construcció no tenen equivalència en els idiomes, ni per lo tant una reducció possible a la unitat.

Es lley de la natura, donchs, aquesta diversitat llengual dels grupus ètnichs, qual igualtat jurídica originària [...] desautorisa tota imposició que qualsevol d'ells intenti sobre dels altres pera exigir que en sa vida interna o de relació se privin de la expressió del pensament en la forma propia (*op. cit.*, p. 657).

Per envigorir aquestes consideracions, es recorregué a la religió i a algunes actituds de l'Església com a arguments d'autoritat indiscutible que avalen el recurs a la llengua natural de cada lloc. El mateix Albó remarcà que el fill de Déu «...predica la doctrina redemptora de la humanitat universal en son llenguatge de fill del poble, no en l'oficial, el dels dominadors de la Judea...» (*op. cit.*, p. 658). I recordà que «Inocenci III en el concili laterà mana baix pena d'excomunió que'ls bisbes y ministres coneguïn la llengua del país de llur jurisdicció y ministeri...» (*op. cit.*, p. 658). Els historiadors de la llengua actuals han reprès de fet l'argumentari que es desplegà en el Congrés com a base fonamental per explicar sia l'aparició del català sia la necessitat de recórrer-hi com a instrument natural per a la comunicació.

Tancaré aquest capítol amb unes paraules de la comunicació d'Enric Prat de la Riba clares i definitives respecte a la relació entre llengua i pensament:

[...] la llengua enmotlla y educa la intel·ligència del qui la parla habitualment: les facultats intel·lectuals del noi creixen y's desenrotllen a l'ensemps que l'adquisició del llenguatge, y per medi d'aquest. Verb y idea, intel·ligència y llenguatge s'uneixen y compenetren en lligam íntim y indisoluble [...] per més unions eventuais que contregui després l'intel·ligència ab altres idiomes. (*op. cit.*, p. 667).

* * *

Abans de passar als apartats següents, és important indicar que els dos anteriors, és a dir, la relació entre llengua i nació i la relació entre llengua i pensament, són la base teòrica que justifica totes les reivindicacions i tots els retrets en la defensa de la llengua catalana, tant en el vessant social com en el jurídic. Així, el Congrés no es limità a reclamar uns drets des de la voluntat popular exclusivament, sinó que ho féu des de les raons profundes que defineixen el caràcter de les llengües.

Les ponències de la Secció Social i Jurídica superaren plausiblement la sol·licitud de la tolerància, de la comprensió concessiva o d'altres sentiments humans, i plantejaren el respecte a la llengua catalana com un dret absolutament indiscutible que ningú, des de cap punt de vista, no pot posar en dubte, perquè no pot dependre de la bona voluntat dels qui tenen el poder.

El Govern central i la llengua catalana

Resulta sorprenent fins a quin punt la realitat que es dedueix de les intervencions dels ponents respecte al comportament envers la llengua catalana del Govern central espanyol coincideix amb la que ha estat sempre i és encara avui.

D'antuvi, una constatació: que, al Congrés, els ponents s'hi poguessin manifestar així com ho feren, que s'hi fes patent un sentiment latent de rebuig al capteniment del Govern envers la llengua catalana, s'ha d'interpretar com la consciència col·lectiva que calia i que es podia denunciar; que la raó era de la part dels oprimits; però, per damunt de tot, demostra que les circumstàncies permetien que es pogués recriminar aquell estat de les coses. Significa, en suma, que es tenien el poder i la força suficients per a proclamar-ho en una reunió socialment tan àmplia. Aquest és un aspecte no gens intranscendent, que emmarcà el que s'esdevingué en el Congrés. Sense una debilitació considerable del Govern central en relació amb la situació de Catalunya, no s'hauria permès que en una trobada internacional de l'envergadura que tingué es fessin les acusacions que s'hi feren; més encara, ni el Congrés no hauria pogut ésser convocat.

Josep Bertran i Musitu, advocat de Barcelona, afirmà contundent en la seva ponència: «Essent l'Estat l'organisme directiu y propulsor de la vida nacional, y essent la llengua l'element primordial constitutiu de la nacionalitat, a l'Estat correspon el foment y la protecció de la llengua catalana» (*op. cit.*, p. 594).

L'asseveració fou matisada per Miquel Argimon, de Barcelona, qui, esmenant l'expressió «essent l'Estat» per «havent d'esser l'Estat», justificava que no era una variació poc significativa, en constatar que «En tots els ordres de la vida, l'Estat, més que un organisme propulsor, es un organisme entrebancador...» (*op. cit.*, p. 594-595). Es tractava de denunciar no pas una actitud passiva de poca cura per la llengua catalana, sinó una política volguda que tendia a obstaculitzar-ne la vida normal. Així es responsabilitzava l'Estat en primera instància, amb la consciència que temia la diversitat com a fenomen que n'amenaçava el poder absolut.

Històricament, des que comencen a originar-se els estats a Europa, cada comunitat ha cercat d'erigir-se amb aquesta condició, per tal d'esdevenir estat-nació com a fita final per a l'hegemonia en l'organització sociopolítica. Si bé és cert que la condició d'estat no assegura la subsistència normal de cap llengua, també ho és que viure solament com a nació impedeix la normalitat en l'autogovern i obliga a una dependència que condiciona negativament la globalitat de l'existència: l'encaix normal de la Nació catalana dins l'Estat espanyol s'ha evidenciat impossible, si no ens conformem, en el millor dels casos, amb una relació de subordinació en tots els àmbits: polític, econòmic, cultural, lingüístic.

La convicció de la certesa d'aquesta tesi es féu patent al Congrés. Francesc Cambó, advocat de Barcelona i, com és sabut, polític conservador, preveïé que «Quan es constitueixi l'Estat Català, la llengua catalana serà declarada llengua oficial, ab totes les conseqüències naturals d'aquesta declaració» (*op. cit.*, p. 596). Entenia, per tant, que solament en un context com el que augurava el català podria ésser una llengua de cultura no subordinada.

D'una banda, s'exigí que l'Estat espanyol fomentés i protegís la llengua catalana; de l'altra banda, hom sabia que, mentre es depengués de la voluntat d'un estat de reconèixer-la com a patrimoni enriquidor, seria sotmesa a la anormalitat. La realitat sociolingüística del català avui confirma sense pal·liatius aquest supòsit.

Es tenien les idees clares sobre com l'Estat espanyol havia de vetllar pel manteniment de la llengua catalana, fins i tot més exigents que no les que prevalen als nostres dies. Josep Bertran en concretà les vies principals:

a) Servint-se en la seva vida administrativa general, en la de justícia, l'ensenyansa, quan de Catalunya's tracti o a Catalunya's refereixi. *b)* Regoneixent el dret d'usarla els catalans en tots els actes privats y públics. *c)* Ensenyant-la en les demés regions d'Espanya. *d)* Fomentant els estudis superiors de la llengua, el seu teatre, estimulant els seus cantors, sos poetes, sos romancers y premiant llur tasca en els concursos per l'Estat degudament organissats (*op. cit.*, p. 594).

Parlà solament de drets i no de deures, certament, però remarcà la necessitat que el català s'ensenyi a tot l'Estat. Tanmateix, es tenien també les idees clares sobre la posició hostil del Govern central. Andreu Cabré, mestre de Barcelona, denunciava que el Govern espanyol

S'ha preocupat més que de la cultura del nostre poble, de que's castellanisés; però la assimilació era visionaria. L'experiencia ens demostra lo fracàs d'aquest intent. Los catalans som refractaris a parlar en castellà, y per altra part [...] la nostra llengua ens basta pera l'expressió de totes les manifestacions del pensament, y per això y per lo fet d'esser nostra, l'hem de preferir a qualsevol altra (*op. cit.*, p. 616).

Ultra el que assenyalo més explícitament, destaco per llur interès sia la referència al rebuig general a emprar el castellà per part dels catalans, rebuig que dissortadament no s'ha

mantingut, sia la qualificació antidiglossica del català com a idioma apte per a qualsevol manifestació, que permetia, doncs, que mai no s'hagués de substituir per cap altre a causa de manca de recursos propis. Ambdues fan impossible l'assimilació pretesa per part del Govern central en favor de l'espanyol.

He al·ludit suara a l'actitud valenta que pot observar-se en les intervencions dels congressistes; actitud, he dit, que respon a un sentiment pregon que és possible girar el timó per canviar el rumb de la història de la llengua. En aquesta línia, mossèn Joan Aguiló, de Mallorca, amb metàfora marinera, parlà de l'intent de lingüicidi no reeixit: «Ses onades s'aireixquen invasores, però ¡per la bona sort! fins ara se son esflorades, sens anegar la nostra llengua. Encar que bé ha malejejat sempre no ha pogut may esvairla, treurela del cor dels qui la mamaren ja desde sa naixor» (*op. cit.*, p. 641). I acabà una intervenció amb aquests desigs: «Deu fassa, donchs, que les ones de la mar de les llengües estranyes, sempre engolidores, cayguin esflorades, abans de traspasar un dit dels 61.000 km. quadrats de la terra nostra qu'encobeyeix la nostra llengua...» (*op. cit.*, p. 642). Josep Franquesa féu esment amb to irònic dels límits a què l'Estat arribava en la repressió lingüística del català: «L'Estat, sense volguer veure la violència qu'això suposa, la perturbació que porta y la falta de lògica y de justícia que'n segueix, ha vingut a dir als catalans: 'Teniu una llengua de rica història y de gran vitalitat present? Donchs a mí'm convé que'm parlu un'altra' [...]. 'Ja que als meus representants el parlar com vosaltres no'ls ve de grat, vosaltres parlareu com ells a la força'» (*op. cit.*, p. 652). «Tota imposició de l'una [llengua] sobre les demés es una iniquitat» (*op. cit.*, p. 652).

Hom troba en alguna intervenció el fil argumental essencial contra la consideració que hi ha llengües minoritàries i llengües majoritàries i que, segons una o altra categoria, han d'ésser tractades. Totes les llengües són minoritàries relativament. El problema no és de quantitat, sinó de valoració, i aquesta depèn a la fi del poder que tenen darrere; els patrimonis de la humanitat no es mesuren per llurs dimensions materials. La pregunta que féu Josep Franquesa, tot i que pot semblar demagògica, era decisiva: «Que hi diria Castella si se li proposés l'oficialitat, per exemple, del francès, per tota Espanya?» (*op. cit.*, p. 652); és una qüestió que avui podríem plantejar exactament al Govern central, canviant la referència al francès per la referència a l'anglès. Ell mateix reblà la pregunta amb una asseveració que és tothora vàlida: «Nosaltres no regatejem cap mèrit de la llengua castellana y no fem més que defensar la nostra» (*op. cit.*, p. 653). I no estalvià la reivindicació de la batalla oberta, que ens fa imaginar la magnitud de la repressió lingüística:

[...] com més oficialment nos la rebutjen [la llengua catalana] més obligació tenim d'acullirla, d'honorarla dignament y de sublimarla [...]. Y aquesta defensa es molt senzilla: consisteix solsament en usarla sempre [...]. Lo que no sofreix [el català] es l'imposició [...] mentres duri l'estat de violència en que la tenen no fem ús del castellà més que quan nos hi vejам obligats y demostrem que sols el parlem a la força [...]. Seria aleshores, quan segurs de la victòria podríem dir als enemichs d'aquesta estimada llengua: Vosaltres la voleu ben petita? Donchs nosaltres la farem ben gran» (*op. cit.*, p. 653-655).

És una crida oberta a la resistència decidida i a la lleialtat patriòtica dels catalans.

Altres ponents recordaren també la violència que patia la llengua catalana des de feia segles, amb paraules que, a més d'exterioritzar el sentiment de ràbia, demostraven la seguretat d'una certa força per a poder-les pronunciar; la mateixa força que, com he dit, féu possible convocar amb èxit el Congrés i que tenia a veure justament amb la consciència d'una recuperació social que podia fer canviar la realitat. Francisco Albó parlà: «...d'aquella llengua immortal que després d'una agonía de centúries, opresa per la tiranía, bescantada per la mofa y trepitjada per la lley, surt esplendent de llum y esclatant de forsa de dins del sepulcre en que el crim polítich volgué enterrarla viva...» (*op. cit.*, p. 656). Que actuals ens resulten els mots següents: «...si a la vostra respectuosa pregunta en català vos contesta un infelís buròcrata ensoperbit ab la insolencia del 'hable V. en cristiano', contestèuli que es ell qui déu complirho seguint l'exemple del Christ y de la Verge que no parlaren el castellà de l'època y del lloch, això es, el llenguatge oficial o del Estat, sinó el del poble» (*op. cit.*, p. 658-659).

Enric Prat de la Riba, sense cap subterfugi, digué allò que pensava sobre la funció de les llengües:

Les societats polítiques o Estats han comprès també el valor incomparable de possehir una llengua qui dongui unió y cohesió a sos membres, separant-los dels demés, y d'aquí prové, que, quan naturalment no assoleixen aquest resultat per no coincidir les fronteres de l'Estat ab els límits d'una sola unitat llingüística, fassin esforços desesperats a fi d'obtenir per la violencia aqueixa desitjada unitat de parla, y així afavoreixen l'expansió d'una llengua, d'aquella que adopten per oficial, y combaten durament les altres fins a corrompre-les y fer-les desaparèixer (*op. cit.*, p. 667).

És l'explicació dels lingüicidis.

Si considerem l'argumentari que sosté avui la sociolingüística respecte a la relació interdependent de llengües i estats, comprovarem que no és gaire diferent del que trobem en l'exposició dels ponents del Congrés. Hi ha un to i un estil peculiars, propis del moment i força sovint lligats amb una visió de la realitat des d'una perspectiva metafísica o religiosa; tanmateix, si llevem aquests aspectes, el discurs esdevé especialment sòlid i vàlid encara als nostres dies.

L'oficialitat de la llengua catalana

Les circumstàncies que envolten la llengua catalana l'any 1906 destaquen molt especialment respecte a les actuals per un fet substancial: no és llengua oficial, caràcter que perdé al segle XVIII i que encara era pendent de recuperar. Conseqüentment, és lògic que es reclami que ho sigui, com una condició prioritària, com férem novament en recuperar la democràcia, després de la dictadura franquista que llevà una vegada més l'oficialitat del català.

En el Congrés trobem fins i tot algun exemple en què allò que s'exigeix és l'oficialitat exclusiva, la qual cosa demostra que la bilingüització de Catalunya no havia tingut els efectes que avui patim. A inicis del segle XX, malgrat totes les pressions, no s'havia aconseguit que s'interioritzés la pretesa i estratègica condició de bilingües dels catalans. El català era la llengua pròpia de Catalunya i qualsevol altra n'era forana.

Recordem que, com he subratllat suara, Francesc Cambó manifestava l'esperança en la constitució d'un Estat català, el qual havia de declarar oficial la llengua catalana, amb totes les conseqüències.

Joaquim de Bertran i Calderó féu una esmena a les conclusions de la ponència de Josep Bertran, en què demanava que es digués: «*b*) Reconeixentla [la llengua catalana] ab caràcter oficial ab iguals prerrogatives que la més privilegiada llengua espanyola» (*op. cit.*, p. 596); el ponent sol·licitava solament el dret d'usar el català en tots els actes públics i privats. Noteu que l'esmena es refereix indirectament a allò que anomenem *bilingüisme desequilibrat*, en favor de l'espanyol («llengua més privilegiada»). El fet que l'esmena no fos admesa demostra que no hi havia una posició ni única ni prou definida sobre el que havia de comportar l'oficialitat del català. És una llàstima que no constin a les Actes els arguments del refús. Això no obstant, sembla que era general la idea que Catalunya podia trobar-se en dues situacions: la de dependència total respecte a l'Estat espanyol i la de l'autonomia, que podia tenir intensitats diverses, fins a preveure un estat propi. L'oficialitat del català es definia de manera diferent per a un i altre cas. Carles Francisco i Maymó, en una esmena llarga al mateix Josep Bertran, afirmava: «Ningú dupta, senyors, que quan Catalunya disfruti de plena autonomia, la llengua catalana deurà ésser l'única oficial» (*op. cit.*, p. 597), afirmació que avui, en canvi, causaria perplexitat entre els mateixos catalans: s'hi avançà, doncs, el criteri de territorialitat per damunt del de personalitat; i afegia més avall: «...mentres Catalunya no sia autònoma [...] deu l'Estat admetre la cooficialitat de la llengua catalana...» (*op. cit.*, p. 597), considerant, per tant, la cooficialitat com una via transitòria precedent a l'autonomia.

La reivindicació de l'oficialitat, en termes de cooficialitat, de doble oficialitat o fins i tot d'oficialitat única del català en els seus territoris fou fonamental en la Secció Social i Jurídica del Congrés. S'entengué que la recuperació lingüística en una situació politicoadministrativa dels territoris de llengua catalana dins l'Estat espanyol com la que hi havia n'exigia com a premissa òbvia i de dret el reconeixement com una llengua més, que havia d'ésser tractada com qualsevol altra.

Emprar el català sempre i per a tot: la lleialtat lingüística

En les intervencions dels ponents i dels qui presentaren esmenes es compartia molt majoritàriament la idea que, malgrat que calia exigir un estatus jurídic per a la llengua que comportava les actuacions legislatives i polítiques corresponents per part del Govern central, la major força

per a assolir els objectius desitjats radicava en les actituds dels parlants. Per la qual cosa, al costat de les solucions de caire més formal que es proposaren al Congrés, s'hi insistí amb molt d'èmfasi perquè mai no abandonessin llur pròpia llengua; que no afavorissin per a res la substitució lingüística en favor de la llengua dominant.

Novament, doncs, he de remarcar la lucidesa dels qui apostaven per aquesta via com la més eficaç.

Josep Franquesa reflexionà de la manera següent: «Però potser tant o més qu'aqueixa excitació als governs ne convindria un'altra endreçada a tots els pobles que parlen català o qualsevol de ses variants, recomanant-los que a dintre de son país, fassin sempre y a tothora ús esclusiu de sa llengua, de paraula o per escrit, y en tots sos actes públichs y privats» (*op. cit.*, p. 653). I conclouia: «La rahó es evident. Mal podem exigir el respecte a una cosa que nosaltres demostrem respectar poch y estimar a mitjes» (*op. cit.*, p. 653). Són paraules que tenen vigència als nostres dies i que responen al convenciment que des de l'autoodi, des de posicions acomplexades, no es podien demanar els drets lingüístics elementals. Sense esmentar-ho explícitament, rere les paraules de Franquesa hi ha l'al·lusió a la necessitat de la pràctica del bilingüisme passiu. Franquesa no solament entenia l'extensió de l'ús social com la millor estratègia per a la recuperació de la llengua, sinó que també com el mitjà que més havia de contribuir a millorar-la de les interferències foranes i a generar-hi els recursos suficients.

En el seu discurs llegit en els actes de cloenda del Congrés, Raimon d'Abadal proclamà: «Mes aquesta llengua, qu'hem vist aquí tant bella y tant festejada [...] té de servirnos, més que tot per l'activitat del nostre poble, mai per la passivitat; si no, morirà» (*op. cit.*, p. 677). S'entén que fonamentava el futur de la llengua catalana, abans que en cap altra cosa, en l'ús social.

Contra la diglòssia

La qüestió de l'ús, però, està íntimament lligada amb la ideologia lingüística dominant. Si el concepte que es tenia de la llengua pròpia no era plenament positiu; si en la comparació que se'n feia respecte a la llengua oficial del Govern central prevalia la idea que era inferior, que era menys important, que era menys culta, menys apta, etcètera; si se la connotava amb el caràcter d'idioma rural, de classes socials baixes i poc cultivades; etcètera; si s'havien interioritzat prejudicis negatius d'aquesta mena, no resultava gens fàcil que, en canvi, s'emprés normalment. Restava prou sobreentès que la sort distinta de la llengua catalana en els diversos territoris on és pròpia havia depès molt decisivament del fet d'haver superat o no el caràcter de llengua de la ruralia enfront del de llengua urbana i de la modernitat.

En la convivència inevitable amb l'espanyol, si es partia de la convicció que el català hi estava per sota, aquesta subordinació ideològica es reflectiria indefectiblement en una subordinació en l'ús.

M'estic referint, és clar, al concepte de diglòssia; a la divisió de funcions per a una i altra llengua: l'espanyol com a llengua alta i el català com a llengua baixa.

Encara que l'any 1906 no estava classificat entre nosaltres aquest fenomen que la socio-lingüística desenvolupà més tard, se'n tenia una percepció clara. Els qui participaren al PCILC sabien que l'oposició català/espanyol s'havia contaminat interessadament de la idea que l'un era l'idioma de la distinció i de la cultura, mentre que l'altre era el de la col·loquialitat i de la comunicació no formal. I s'esforçaren a neutralitzar aquesta influència.

En una esmena a la ponència de Joan Bardina, que presentà Geroni Martorell, arquitecte de Barcelona, i que fou acceptada, hi deia: «Per evitar en part els inconvenients de la situació actual, el Congrés acorda dirigir una comunicació als catedràtics de la Universitat i Escoles especials de Catalunya, pregantlosi ensenyin als alumnes els noms catalans dels termes jurídichs, malalties, elements constructius, manipulacions industrials, etc.» (*op. cit.*, p. 617). Ultra la consciència que hi traspua que és imprescindible disposar de la terminologia adequada per a poder expressar-se en qualsevol àmbit del coneixement, hi ha alhora l'exhortació tàcita que el món de la ciència comptés naturalment amb la llengua catalana com a mitjà d'expressió. El català no podia restar fora de cap de les activitats humanes. En acceptar l'esmena, Joan Bardina remarcà amb una visió de gran modernitat això que encara avui ens repetim: «¿Hem d'usar els noms tècnichs europèus, o be els idiòtichs nostres? Perquè'n tenim de ben catalans, que ara Europa ha canviat per altres que tenen un ús universal [...] Es una qüestió que s'hauria de tractar» (*op. cit.*, p. 622).

Josep Franquesa afirmava en la seva ponència que la llengua catalana «...se basta y sobra per donar forma y expansió a totes les necessitats y manifestacions de la vida actual [...] ara ns veyem obligats a amagarla y llenarla de recó y a enmanllvarne un'altra, sempre que havem de realisar algun dels actes més ostentosos de la vida...» (*op. cit.*, p. 651-652): una diglòssia imposada, que marginava el català per a la comunicació alta, malgrat que algunes classes socials eren diglòssiques per voluntat seva, però en l'àmbit de la literatura l'actitud diglòssica pràcticament havia desaparegut:

Passat ja felisment el temps en que's propagà l'afició a escriure les obres en castellà [...] ab prou feines si hi hà avui qui no's convensi de la inutilitat de tant penosos esforços. El català impera ja absolutament en totes les obres d'imaginació, perquè a ell li deuen els autors tota sa gloria y lo qu'es encara més lloable la benèfica influencia se va estenen sobre alguns ben acceptables assaigs científichs [...] la nostra llengua es assequible a tot lo món (*op. cit.*, p. 654).

Raimon d'Abadal tançà el seu discurs de cloenda atorgant al català el caràcter de llengua d'alta cultura: «...aquest Congrés es la declaració de la major edat de la llengua catalana, una proclamació augusta de la seva substantivitat, la seva entrada oficial dins el conjunt de les llengües més cultes d'Europa» (*op. cit.*, p. 676).

En síntesi, la situació diglòssica del català no es pot dir que no existís, però hi havia reaccions en contra prou fortes per a neutralitzar-la progressivament.

El català a l'ensenyament. L'escola nacional catalana

L'àmbit de l'ensenyament, sobretot el primari, és sens dubte el que majorment ocupà la Secció Social i Jurídica i, doncs, el que més intervencions generà. No debades. S'hi tenien les idees molt clares: de la formació dels infants en depenia llur futur, en primera instància, però també el de la llengua catalana. Si les primeres lletres s'ensenyaven en llengua castellana, es lesionava molt seriosament el desenvolupament normal dels alumnes, amb la constricció contra natura d'haver d'escoltar els mestres parlant una llengua estranya i, pitjor encara, d'haver-s'hi d'expressar ells mateixos, bandejant la de l'espontaneïtat, la que conformava llur pensament en el si de la família, etcètera.

L'experiència ens ha demostrat històricament fins a quin punt és crucial per al futur de les llengües llur presència habitual en l'ensenyament. En la recuperació de la democràcia, i ja alguns anys abans, s'exigia justament l'escola catalana, és a dir, aquella en què la llengua vehicular, a la classe i fora de la classe, havia de ser el català. Hi ha una raó elemental: si no es coneix la llengua, no és possible pensar en un ús generalitzat; altrament, és obvi que una cosa és saber-la parlar tal com s'aprèn en la vida quotidiana i una altra ben diferent és introduir-se en els usos formals i en l'escriptura, com a llengua, doncs, de cultura. Sabem també fins a quin punt ha contribuït a la normalització lingüística el sistema d'immersió. I coneixem igualment que en la celebració del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, l'any 1986, l'Àrea d'Ensenyament fou, de molt, la que més aportacions tingué i una de les que despertà més interès social.

Des d'una perspectiva contrària, també hem hagut de comprovar que quan els governs repressors han volgut ofegar la llengua catalana, l'escola n'ha estat un dels primers objectius: que en l'ensenyament desaparegués completament. Encara avui, els enemics de la llengua catalana intenten fer crear i consolidar el prejudici que la immersió lingüística és un atemptat contra la formació de les persones i voldrien veure-la desaparèixer.

En el PCILC l'atenció a l'ensenyament en català es relacionà de manera molt reeixida amb els dos eixos teòrics essencials, a què ja m'he referit: el de la relació llengua/nació (identitat social) i el de la relació llengua/pensament (identitat individual). Les exposicions entorn d'aquestes qüestions foren d'una coherència sense esclèxes, per la qual cosa, a part de matisos que podrien millorar algunes tesis, i a part també de la terminologia pròpia de començament del segle passat que avui modificaríem parcialment, tenen encara tota la vigència a principi del segle XXI.

Cal destacar l'esforç que es féu al Congrés per tal de plantejar l'ensenyament del català i en català, no com una reivindicació moguda pel sentiment —que seria, tanmateix, sempre respectable—, sinó des de bases científiques, pedagògiques, psicològiques... En la ponència «El naturalisme lingüístich a l'escola», Joan Bardina es referia justament a «...l'ingenuïtat de pendre la conclusió demostrable per un axioma clar; l'exageració del tema; la confusió candorosa de termes y argumentacions» (*op. cit.*, p. 604). I afegia conclusivament: «La qüestió del idioma té arrels més fondes que la reivindicació política [...] Les arrels de la qüestió arriben a les

capés més fondes de la Ciència del pensament, relacionantse ab les altes qüestions de la Ideologia trascendental y de la Llògica orgànica, que són la primera base científica del problema» (*op. cit.*, p. 605). En la defensa del naturalisme pedagògic Bardina trobà les raons a favor de l'ensenyament en català que permeten llevar la qüestió del terreny sentimental: «Y queda relegat al llenguatge periodístich y de *meeting* allò de 'ensenyar en català, perquè es la nostra llengua', 'perquè'ls nois no entenen al mestre', etc., lo qual, dientho tot, no diu res, si no's furga en els fonaments científichs de semblants dites» (*op. cit.*, p. 611). «Diu el senyor Cabré que *s'excitarà el patriotisme dels mestres* sobre l'ús de la llengua escolar. Soch d'opinió qu'hem de treure aquesta qüestió magna del camp sentimental del patriotisme y portarla al camp científich pur» (*op. cit.*, p. 621).

És en el tema III de la Secció Social i Jurídica en què es tractà de manera específica i àmplia la qüestió de l'ensenyament i la llengua; el seu títol és prou significatiu: «La llengua catalana es l'única apta, tractanse de catalans, pera la educació integral dels nois y dels grans».

La ponència de Bardina pretén de justificar amb proves filosòfiques i filològiques que es complementen la necessitat ineludible d'una formació en llengua catalana. Els arguments s'endinsen en aspectes psicològics profunds que volen demostrar la gravetat que s'imposi una llengua forana en la formació de les persones.

L'ensenyament primari i secundari

La idea que predominà entre els ponents i els qui intervingueren en els debats fou la de la defensa del que avui anomenem *immersió lingüística*. Les primeres lletres han d'ésser impartides completament en català, que, consegüentment, ha d'esdevenir la llengua exclusiva de l'ensenyament primari. Benet de Pomés defensava que «La llengua catalana es l'única apta, tractantse de catalans, pera la *fonamental* instrucció dels nois i dels grans» (*op. cit.*, p. 616) (noteu que és l'enunciat que serveix per a intitular el tema III); semblantment Antoni Gavaldà, professor de la Normal de Mestres de Barcelona, reclamava que «...la llengua catalana deu ésser l'única que's posi en relació ab l'infantesa...» (*op. cit.*, p. 616).

El naturalisme lingüístic es basa en el fet que la llengua serveix per a objectivar el pensament. Realitat, concepte i paraula són tres aspectes d'un mateix fenomen. La materialitat es conforma mitjançant el verb. Les idees són inseparables del món exterior i els mots ho són de les idees. Parlar és pensar. Solament el parlar i el pensar de cadascú poden conduir amb normalitat al coneixement de la realitat.

Per la teoria del naturalisme que defensava Bardina, ensenyar en una llengua que no sigui la pròpia del territori —Bardina recorre amb molta reiteració a l'expressió *llengua pròpia*— esdevé ras i curt una violència, un atemptat, perquè impedeix el procés d'associació de les paraules i les coses, i obliga, en canvi, a traslladar mots d'una llengua a una altra.

La llengua és, a la fi, un fenomen natural més, que com a tal es fa imprescindible en la formació, encara que Bardina subratllà que l'escola necessita d'altres factors igualment imprescindibles; en la conclusió segona de la ponència afirmà: «La instrucció en català, sense tenir la importància exclusiva que se li dona, es d'una transcendència capdal, segons la lògica y les estadístiques» (*op. cit.*, p. 614). El ponent reclamà l'adequació als mètodes moderns i el respecte a la nacionalitat; per això deia en la conclusió tercera: «La Pedagogia moderníssima d'educació natural exigeix la llengua materna com a vincle natural entre el mestre y els alumnes» (*op. cit.*, p. 614). I a partir d'aquesta exigència féu una crítica a l'escola espanyola, que li serví d'exemple per a il·lustrar que la presència de la llengua pròpia és condició no suficient: li retragué que fos a la cua de les escoles europees, fins i tot per darrere de l'escola catalana castellanitzada, a causa de l'aplicació de mètodes i de sistemes equivocats.

En una esmena d'Andreu Cabré demanà d'afegir una conclusió que digués: «La llengua es *medi*, no *fi*, de l'ensenyança general. L'Estat espanyol, anteposant mal enteses raons polítiques a les prescripcions pedagògiques, ha desfigurat aquest principi» (*op. cit.*, p. 614); és a dir, posà l'èmfasi en el caràcter transversal i, doncs, vehicular del català a l'ensenyament. Això no obstant, Felip Soler li respongué corregint aquesta proposta i defensant que la llengua és un objectiu en si mateixa: «Cal reconèixer el llenguatge matern com a *medi* y *fi* de l'educació, y per lo tant també ho serà de la instrucció, ja que aquesta es sols una part integrant de la primera, o sia un complement de la mateixa» (*op. cit.*, p. 617).

Jan Ámos Komenský, nascut a Moràvia l'any 1592 i conegut entre nosaltres amb el nom llatinitzat *Comenius*, fou en el Congrés el referent en l'anàlisi de l'ús de la llengua pròpia a l'escola. Comenius fou un clar precursor de la pedagogia moderna, que serví de model a tot Europa. Andreu Cabré, en la defensa de les seves esmenes, deia:

Aqueixes noves idees foren desenrotllades y metodisades per lo gran reformador Comenius, de qui s'ha dit que es lo primer evangelista de la Pedagogia moderna. Lo plà d'estudis que formula s'avença a la seva època. Lo primer grau de l'ensenyança, diu, es l'*escola maternal*, iniciant la mare al infant en els coneixements de la vida. Lo segón es l'*escola elemental* aont concurriràn alumnes de sis a dotze anys, preceptuantse que's dongui l'ensenyança en la llengua vulgar (*op. cit.*, p. 615).

L'ensenyament superior

La situació de la universitat catalana era greument precària, en tots els sentits: en la qualitat general de la docència i la recerca, i en el respecte a la llibertat de càtedra, que permetés tenir adequadament en compte la realitat específica de Catalunya. La situació arribà a ésser tan insuportable, que es creà, el 16 d'octubre de 1903, l'alternativa dels Estudis Universitaris Catalans: una referència d'un interès extraordinari com a resposta rigorosa i sòlida a un estat de coses denigrant. Fou una de les conseqüències del Primer Congrés Universitari Català. Carles Francisco

i Maymó, en la defensa d'una esmena, exigia que l'Estat no intervingués en l'ensenyament per raons lingüístiques, en la imposició de programes i de textos, en una al·lusió clara als intents d'homogeneïtzar-lo en benefici de la llengua espanyola i en contra de les propostes adequades a la nostra realitat nacional. Es queixà amb gran duresa de les interferències abusives en l'ensenyament a Catalunya i titllà de tirànica la imposició de la llengua espanyola:

Aixís meteix resultaría tirànich y abusiú l'imposar a l'ensenyansa privada l'ús de un idioma determinat qu'és a lo que s'apuntava a Espanya el manifestar a una institució privada d'ensenyansa que no's volfa que instalés en l'Universitat de Barcelona les seves càtedres d'ensenyansa superior que's donen en llengua catalana, declarant que 'si los catalanes, como tales, tienen el derecho de hablar su lengua, como españoles, tienen el deber de hablar la lengua nacional' (Reial Ordre dictada a proposta del Concell d'Instrucció Pública en 16 de juny de 1905 y comunicada als 'Estudis Universitaris Catalans' en 1 de juliol del meteix any) (*op. cit.*, p. 627).

En l'àmbit de l'ensenyament superior també fou present la idea de la nacionalitat i es parlà d'una universitat nacional. Carles Francisco i Maymó deia: «...han donat naixement als 'Estudis Universitaris Catalans', l'obra dels quals no soch el més indicat per enaltir [n'era el representant al Congrés], però la coneixeu tots vosaltres y sabeu be que s'encamina a l'instauració de la veritable Universitat nacional catalana» (*op. cit.*, p. 601).

En una esmena del senyor Martorell es demanava «...que a les Facultats s'ensenyin els termes tècnichs que hi ha en català pera les respectives materies» (*op. cit.*, p. 593), tot manifestant, doncs, no solament el desig genèric de la presència del català a la universitat, sinó remarcant també la necessitat del coneixement del llenguatge d'especialitat.

Un ensenyament de continguts nacionals

En la ponència de Carles Francisco i Maymó es relaciona la consciència de la personalitat de la nacionalitat catalana i el coneixement de la seva realitat amb l'ensenyament «...que sols serà verament nacional quan sia lliure» (*op. cit.*, p. 597). L'escola en tots els seus nivells esdevé essencial per a la defensa de la Nació, noció que es connecta directament amb la llibertat col·lectiva.

En aquest sentit, el Congrés entengué que calia una actuació de sensibilització dels mestres i professors, per tal que llur missió professional no fos exempta del sentiment nacional. Andreu Cabré demanà d'afegir un text en les conclusions de la ponència de Bardina, que fou acceptat i que diu: «Se dirigirà [el Congrés] també als mestres catalans, excitant el seu patriotisme, pera que introduixin en les escoles l'ensenyança de la llengua catalana» (*op. cit.*, p. 614). Hi trobem la idea que la llengua és la mateixa nació, de què parla Enric Prat de la Riba.

L'exigència que la llengua catalana sigui l'habitual en l'ensenyament ja és en si mateixa de contingut nacional, perquè es vincula amb el respecte al sentiment de col·lectivitat que és natural en les persones.

És destacable la concepció que es plantejà sobre el recurs a les llengües locals a partir del Renaixement, com a reflex de la consciència nacional dels pobles nous que s'anaven formant. Des d'una perspectiva que avui assumim gairebé literalment, Felip Soler explicà la reacció contra l'exclusivitat de l'ús del llatí en l'ensenyament com una de les innovacions més importants de la història. A partir de les teories de Comenius, hi hagué una reacció contra l'encimbellament artificial del llatí i a favor dels parlars vulgars que n'han derivat, els quals havien d'ésser el mitjà de comunicació habitual en l'ensenyament. El llatí morí, en el sentit que ja no aglutinava un imperi unitari; començaren a florir noves nacions, que s'identificaven amb els idiomes vulgars que, per això, es consideraren llengües autòctones.

La reiteració permanent que el parlar reflecteix el ser demostra fins a quin punt hom havia entès el valor simbòlic de la llengua i, doncs, els motius que en provoquen les limitacions i les prohibicions: la por a la diferència. Benet de Pomés féu una esmena a la ponència de Francesc de P. Maspons, qui l'acceptà, en els termes següents: «La tendencia monopolisadora y restrictiva del Estat en la ensenyança es totalment contraria a l'expansió DEL ESPERIT, Y ESPECIALMENT del esperit català, en UNA DE LES MÉS FONAMENTALS de les seves activitats...» (*op. cit.*, p. 626). I Carles Francisco i Maymó exigí de l'Estat que «...en quant l'esmentada ensenyança se dona a Catalunya y pels catalans, deu procurar-se acomodar els plans oficials a la manera d'esser, sentir y parlar dels habitants de Catalunya...» (*op. cit.*, p. 628).

En la ponència de Josep Franquesa, hi féu una exhortació esperonadora en favor de l'escola catalana i hi demanà una posició activa de rebutjar amb energia qualsevol acte d'injustícia: «Fomentem la creació d'escoles catalanes, contribuint a son sosteniment y a sa multiplicació, y, mentres no ho sien totes, no consentim en les altres que nostres fills hi presencin cap acte de desatenció o de befa per nostra llengua» (*op. cit.*, p. 654).

L'escola catalana i el Govern central

El Congrés féu una crítica oberta i clara a la política de repressió lingüística i de marginació estratègica de la llengua catalana. I també reclamà sense embuts al Govern central que rectificqués la seva actitud vexatòria. Andreu Cabré proposà una redacció més directa de la conclusió del ponent que parlava únicament d'informar al Govern de la situació de l'ensenyament als territoris de llengua catalana; féu la proposta següent, que fou acceptada: «El Congrés dirigirà una moció al Govern fentli present la conveniència de que'ls mestres oficials de Catalunya

entenguin la llengua parlada pels seus deixebles» (*op. cit.*, p. 614); es tractava d'una reivindicació que, dissortadament, no ha perdut vigència. Ell mateix, en la justificació de les esmenes, afirmava: «Lo Govern espanyol, atribuintse la funció docent y aferrat al seu criteri unificador, ha desconegut de fet l'existència de les llengües regionals, imposant l'idioma dit oficial pera que serveixi de vincle entre mestres i deixebles» (*op. cit.*, p. 616). Es lamentava de les conseqüències que es deriven de la imposició de l'espanyol: una competència lingüística greument insuficient sia en català sia en castellà.

Resulta sorprenent que el Congrés reclamés, fa cent anys, allò que encara avui es qüestiona: la necessitat de demostrar que els professionals de l'ensenyament coneixien la llengua del territori on havien de treballar. Felip Soler proposà de demanar al Govern el següent: «El Congrés dirigirà una moció al Govern, *en el sentit de que en les oposicions pera escoles de Catalunya y demés regions ont se parla nostra llengua, hi figuri un exercici en el qual els aspirants deguin provar el coneixement del català*» (*op. cit.*, p. 617). Ell mateix conclouia que «...si demanem que's respecti el llenguatge natural del noi, mai podrà fer-ho qui no'l conegui més que de nom» (*op. cit.*, p. 620).

Criticà durament una política de provisió de places que es basava en els interessos de la política centralista i no en els mèrits dels candidats; una política que no pretenia millorar el nivell intel·lectual, sinó consolidar l'Estat en perjudici de la robustesa de la vida catalana. Hi explicà l'anècdota següent:

[...] en poch temps un ministre ha manat tancar l'Escola Normal Catalana, perque en ella s'hi feya separatisme, un altre prohibí fins l'ensenyança de la Doctrina en català, altre negà cortesia y benevolensa, que ben poch era, als meritíssims 'Estudis Universitaris Catalans', y com no cal pas allargar la llista, no hi hà perquè parlar d'aquell que manà que tota escola primaria avans que consignació per adobar un banch o comprar cartells, tingués en lloch ben visible, una bandera espanyola y el escudo de armas de la nació (*op. cit.*, p. 625).

No hi calen comentaris; la història es repeteix...

Llengua i poder. El record històric com a tàctica

La mateixa convocatòria del PCILC responia, al marge de la consciència que se'n tingué, a la convicció que la normalitat de qualsevol llengua depèn sobretot del poder que té al darrere: l'econòmic, el polític, el cultural. Tenim constància que alguns dels més destacats congressistes, com Pompeu Fabra o Enric Prat de la Riba, sabien que el futur del català estava decisivament condicionat per les possibilitats que com a poble s'erigís dins de l'Estat com una potència imprescindible. Diverses intervencions d'altres participants en el Congrés mostraren que també entenien aquesta relació bàsica.

La història constata amb fets evidents que, en els moments més florents de la Nació catalana, la llengua hi visqué una expansió espectacular dins i fora de les seves fronteres: la literatura, la ciència i el pensament abocaven una producció comparable amb les millors de l'Europa avançada; però també que en els moments de crisi, la davallada era imparable en tots els flancs de la producció cultural.

És molt interessant l'opinió de Carles Francisco i Maymó sobre la funció de la literatura i com relacionà la seva vitalitat i qualitat amb el benestar polític i econòmic del poble: «La missió social que desempeña la literatura es de tots prou coneguda y tots sabèu prou be que ella revela clarament l'estat del poble, en ses èpoques de prosperitat o decadencia, baix un règim de llibertat o de opressió. Es, donchs, elemental al meu judici que ella florirà més bellament quan sia major el benestar polítich y econòmic del poble» (*op. cit.*, p. 602).

Joaquim de Riba féu una esmena a la ponència de Joaquim Casas-Carbó, advocat de Barcelona, qui no l'acceptà, en els termes següents: «La causa que més impedeix el desenvolupament de nostra literatura, es, sens dubte, la petitesa de mercat, que fa que, en aquests temps d'utilitarisme, la majoria d'autors y editors donguin la preferencia a la llengua castellana en les obres y periòdichs que publiquen» (*op. cit.*, p. 603); a partir d'aquesta constatació recomanà que augmentés el mercat de la literatura catalana, que es facilitessin les vies als autors catalans per a publicar llurs obres i que es fomentés l'edició d'obres i revistes catalanes; probablement el rebuig de Casas-Carbó no era degut a la intenció i els propòsits de qui féu l'esmena, sinó a la concreció sobre com s'hauria d'organitzar materialment tot el que hi sol·licitava, com ara crear una associació que es diria Foment de la Llengua Catalana i fins i tot crear una acadèmia de la llengua.

Frederic Barceló, director artístic i representant de l'Associació de Lectura Catalana, presentà la ponència «Necessitat de popularisar la lectura dels textos genuïns catalans...». Entenia que calia donar a conèixer la riquesa del català en l'àmbit de la creació literària medieval, com a model referencial per a la recuperació lingüística. Hi féu esment del caràcter de Catalunya com a pionera en la història de les grans literatures i hi manifestava un sentiment d'autoestima a partir de la valoració de la cultura:

En el despertar al sentiment artístich hem sigut poble matiner y primerench, refinat y pulcre [...] nostres reys foren tots poetes, ho foren nostres prelats i clergues, nostres capitans i nostres sabis, y les altíssimes refinades parles de tots ells les repetien nostres artesans y tota lley de gents d'estament humil [...] y sempre rhapsodes que cuidadosament trametièn desde les altíssimes augustes serenors son bagatge d'inspiració y cultura, fent present al poble de la cançó que joyosament reconeixia com a ben seva, de la pròpia gesta oblidada y de la tradició perduda, ennoblit tot ab el cayent distingit y august que li imprimiren el contacte ab els eterns conreadors de l'eterna hermosura.

Era en aquell llunyà temps que nostra pàtria fou gran y envejada, era allavors que les fites de nostra Catalunya foren amplíssimes [...] Emperò foren arribats dies de dol, y l'esperit, aquell esperit personal naufragà [...] L'armonió y melòdich sò fou substituït pel tronar de les homicides

armes, y una tempesta de sanch cobrí'l sòl de nostra pàtria y soterrà indefinidament l'esperit nacional de Catalunya; mes aquest, passats anys i sigles dexondex y desperta [...] recorda son passat al que tracta de retornar de plè... (*op. cit.*, p. 632-633).

Un eloqüent passatge, on es contrasta antitèticament l'època de gloriosa esplendor nacional i la de l'opressió més ferotge, i en què el record del passat esdevé l'esperó per a recobrar allò que s'havia arrabassat, des de la convicció que hi ha exemples històrics que demostren que és possible reviscolar amb èxit, renéixer amb potència des del substrat dels temps d'esplendor medievals. Justament la Renaixença és el moviment que més clarament apostà per restituir-lo, per superar complexos que empenyien cap a l'autoodi i cap al menyspreu de la producció en llengua catalana, mitjançant la rellevància dels autors que forjaren una de les millors literatures del continent i la planificació per a fer-los conèixer a totes les classes socials.

Josep Franquesa recorregué també a la tàctica de fer patent la importància de Catalunya en el passat, per tal de desvetllar l'estimació a la identitat pròpia, que, si era en crisi, no era perquè hagués perdut possibilitats ni recursos, sinó pels efectes de l'opressió:

[...] la llengua qu'en sos bons dies senyorejà pel mar de la civilització y encoratjà als deslliuradors de tants pobles oprimits, la que per l'Etat Mitja produí tan grans obres científiques y literaries, la qu'inspirà a tan egregis trovadors, la que ressonà per les Universitats y redolà per les Cancilleríes d'Europa, la fidel trasmisora dels sentiments y de les aspiracions d'una nacionalitat generosa y d'una raça lliure, s'haurà ben demostrat pels gramàtics y filòlechs de nostre Congrés que no es ja un arbre amenassat de mort y que ja ha complet son fi, sinó que ab totes ses irregularitats y falsos empelts creix encara sense donar senyals de vellesa y ab prou sava per assombramos ab les espletades de sos fruïts (*op. cit.*, p. 651);

és un clam ple de força per a esperar en un futur possible comparable als millors moments de la història dels orígens del català literari; hi traspua la capacitat de resistència que s'espera del nacionalisme.

Es recorria al record del passat, no per suscitar nostàlgies estèrils del que fou Catalunya enfront de la realitat coetània, sinó com a incentiu per a la interiorització de les possibilitats reals de reconstrucció nacional.

Eren raonaments que barraven el pas a la diglòssia, que feien absurds i deixaven sense fonaments els arguments que la llengua catalana no era prou digna per a les funcions més formals i de la més alta creació.

Els drets lingüístics i l'àmbit de la justícia

Tractant-se de la Secció Social i Jurídica, els drets lingüístics hi havien de tenir un pes molt important. Tanmateix, hem de valorar la referència a aquest tema com una visió molt avan-

çada del que signifiquen les llengües en la vida dels ciutadans. Vull dir que a principi del segle XX encara pesava molt la concepció romàntica de la història i, especialment, dels nacionalismes; una visió que era lluny de l'espai estrictament jurídic en què entren sociopolíticament els idiomes.

Se'n parlà més enllà de les voluntats individuals o col·lectives, més enllà de les estratègies polítiques centralistes i aniquiladores. En la mateixa sessió de constitució de la Secció, el seu president manifestà la satisfacció perquè per primera vegada es tractarien qüestions jurisdiccionals en llengua catalana davant els catalans i d'altres persones vingudes de fora.

S'hi plantejà des del punt de vista jurídic el tractament que havia de tenir la llengua catalana a partir de la idea que és un idioma de cultura com qualsevol altre.

La llengua catalana als seus territoris

Joaquim Casas-Carbó al·ludí a la «lleï històrica qui regeix els destins de la Nació Catalana» (*op. cit.*, p. 600). Establia, doncs, un predeterminisme històric, a partir de la creença en el curs natural que segueixen les col·lectivitats. Les seves posicions són d'un interès singular per a entendre la realitat històrica i les idees nacionals i lingüístiques hegemòniques. En aquesta línia predeterminista i fins i tot metafísica, es parlava de la «suprema lleï providencial que tot ho regula», amb clara referència a la lleï divina.

Josep Pella, de l'Academia de Jurisprudencia y Legislación de Barcelona, recordà que fins a l'any 1862, en què tingué lloc la reforma de la Llei del notariat, les escriptures es feien en català i que als tribunals es rebien en català les declaracions fins a l'any 1820, encara que les sentències i providències es redactessin en llatí (p. 629). Són informacions històriques de gran interès.

Josep Franquesa expressava l'esperança que el Congrés hagués servit per a convèncer encara més de la necessitat de lluitar per la reivindicació dels drets de Catalunya:

[...] ilegítimament desatesos y tinguts en menyspreu [...]. Y s'ha obligat a usar del castellà en la redacció de contractes y escriptures en els despatxos de les oficines y dependències de l'administració, y lo qu'es pitjor, en les sales dels Tribunals y en les declaracions dels qu'imploren Justicia».

Per virtut d'aqueixa observació lo que s'ha obtingut a Catalunya es que's mirin com a cosa exòtica per la gent del poble les dues coses qu'en el món s'haurien de tenir per més augustes: l'administració de la Justicia y'l ministeri de l'ensenyança (*op. cit.*, p. 651-652).

Quan remarcava que com a conseqüència d'aquesta situació els pobres, els humils «...s'han de deixar dur pels altres sense entendre lo que'ls fan dir...» (*op. cit.*, p. 652), denotava que el desconeixement del castellà devia ésser un fenomen molt estès entre les classes socials més baixes. Semblantment, Francisco Albó, en preguntar-se en la seva ponència «¿Com la com-

pliràn [la llei] y com podrà castigarse als que la infringeixen si es promulgada sols en una llengua no assequible a bona part dels ciutadans?» (*op. cit.*, p. 659), evidenciava la realitat del desconeixement de la llengua castellana, si més no, en el seu registre formal. Ell mateix afirmava de manera més directa que «Se dicten lleys en un idioma privilegiat desconegut de mils y mils y poch conegut de milions de ciutadans...» (*op. cit.*, p. 660).

Franquesa volia que el Congrés servís per a revoltar-se contra la realitat existent i exigís a l'Estat els drets elementals que corresponen a Catalunya: «...portant [el Congrés] ab sa autoritat la veu d'una aspiració general, se dirigeix als poders públics 'reclamant l'autorització del català en tots els graus de l'ensenyança y en tots els rams de l'administració, especialment la de Justicia, en la redacció de tota mena d'instruments públics y, en fi, en tot quant afecti a les relacions y tractes sostinguts entre catalans'» (*op. cit.*, p. 653).

La ponència de Francisco Albó duu un títol particularment eloqüent: «L'ús de la llengua pròpia considerat com a dret. Necessitat de respectarlo y garantirlo totalment en la vida jurídica integral dels catalans» (*op. cit.*, p. 656). No és secundari que emprés el terme de «llengua pròpia» i que en reclamés els drets que se'n deriven, entesos com a nascuts de llei natural en què es fonamenta el dret humà. Hi explanà tesis tan avançades com l'exigència del coneixement del català per a l'exercici de la funció pública: «...[l'Estat] faria seus els preceptes del dret canònic, y privaria en conseqüència de funcions públiques locals a qui ignorés y més encara a qui menyspreués la llengua popular» (*op. cit.*, p. 659).

La llengua catalana a l'Administració general de l'Estat

Ja l'any 1906, tot i que la llengua catalana no gaudia del caràcter d'oficial, s'exigia que fos reconeguda de ple dret en els seus territoris i, alhora, que tingués també presència en els òrgans de l'Administració de l'Estat. S'albiren actituds polítiques que són properes a una concepció confederalista que acceptés la plurinacionalitat. Respecte a l'organització política de l'Estat, Joan Ventosa i Calvell afirmava: «S'organitzarà l'Estat de modo que cap dels pobles absorbeixi als altres que l'integren» (*op. cit.*, p. 591); hem d'interpretar el concepte *poble* com a equivalent al de nació i referit especialment, és clar, a Catalunya. I subratllava: «No es protecció lo que necessita y vol la Llengua Catalana, sinó regoneixement del seu dret. No li cal ser protegida a una llengua que, malgrat les formes cohibitives exteriors que tracten d'ofergarla, té prou potencialitat pera viure y créixer y expandirse» (*op. cit.*, p. 591), en un acte d'afirmació rotunda de la força objectiva del català i en la concepció d'existència autònoma, que no necessitava proteccionisme estatal; senzillament calia que el Govern central no en cerqués el lingüicidi.

Francisco Albó negà amb energia el dret de l'Estat a intervenir sobre l'ús personal i col·lectiu de les llengües pròpies, perquè correspon de manera inalienable als homes i no depèn de l'albir de ningú; el dret a parlar la llengua pròpia és «...d'aquells que'l sistema de les moder-

nes constitucions deu encloure en la part dogmàtica y que fins els còdechs polítics dels països més uniformistes directa o indirectament han hagut de consignar» (*op. cit.*, p. 659).

Amb naturalitat no exempta de contundència, Albó es preguntava: «¿Perquè la llei ha de fixar les regles del dret contrariament al dret comú, en la parla d'uns ciutadans y no dels altres?» (*op. cit.*, p. 659).

La crítica que féu Albó en l'àmbit del dret administratiu al menyspreu i l'oblit volgut del plurilingüisme de l'Estat és abrandada:

En l'ordre jurídic anomenat administratiu es d'igual evidència la conculcació quan no's respecta la doble relació jurídica natural derivada de la pluralitat de llengües distribuïdes pel territori de l'Estat [...]. Els legisladors uniformistes, reglamentant la burocràcia y la vida administrativa fins al infinit, s'han recordat de tot menys de la esmentada pluralitat de llengües nacionals [...]. Havent-hi faltat llegislant y promulgant la llei en una sola de les llengües nacionals... (*op. cit.*, p. 660-662).

Resulta molt gràfica l'afirmació dels drets lingüístics a partir del general dels ciutadans en llurs relacions amb l'Estat, en una pregunta que, encara que pot semblar demagògica, és un argument de pes: «...¿quí hauria d'emmotllarse a quí, el ciutadà que paga pera tenir empleats que l'entenguin y haventlo entès que'l serveixin, o l'empleat que cobra pera servir al públich en la persona de cada un dels ciutadans?» (*op. cit.*, p. 662). No hi calen comentaris...

És interessant la informació del ponent de la decisió d'alguns il·lustres catalans d'enviar una carta al rei d'Espanya i la seva transcripció, el contingut de la qual és d'una actualitat esfereïdora:

En una misma lengua se administra justicia en nombre vuestro a tantos súbditos que mal o nada la conocen: el juez y la parte no se entienden muchas veces si no es por medio de intérprete: y ¿qué modo de entenderse es este en cosas en que anda por medio la santidad de la justicia? El testigo ha de ratificarse en una declaración que le leen sin que pueda comprenderla: el acusado escucha en vano la acusación y la defensa: el magistrado ha de abandonar su criterio á una traducción bien ó mal intencionada, pero nunca absolutamente pura de los mayores elementos de prueba, y los jurados están expuestos á cada momento á que su criterio vaya arrebatado por la corriente meramente musical de los párrafos forenses. Así se administra entre nosotros la justicia en nombre vuestro (*op. cit.*, p. 662).

Observi's que la carta evidencia també el desconeixement del castellà per part d'una població de catalans que, com he dit, devia ésser àmplia. El ponent clogué amb amargor, malgrat tot esperançada: «L'hora del triomf vindrà, senyors, potser molt prompte. Mes quan penso que ab rahó en l'antigüetat el signe intel·lectual d'esclavitut era la subjecció imposada a llengua d'altri, quan medito en la marca de baixesa o d'incivisme que posa sobre un poble el tolerar un atentat semblant contra les lleys de la natura, m'espanta...» (*op. cit.*, p. 664). L'hora del triomf encara no ha arribat, cent anys després...

Principis generals dels drets de les persones

Encara que en el Congrés es parlà molt específicament dels drets lingüístics i, doncs, de les lleis que han d'emparar la llengua catalana, s'entien com a drets que afectaven la llibertat de les persones; per la qual cosa, no hi mancaven al·lusions generals al marc jurídic social.

S'hi subratllà que el principi del respecte escrupolós als drets lingüístics ni tan solament ha de sotmetre's a discussió, perquè és propi del dret natural: «El dret dels individus y agrupacions humanes a la parla propria es, com dret derivat de la natura, anterior y superior a la existencia del Estat, y no per tant un privilegi o regalía que pugui a son albir donar o tolre...» (*op. cit.*, p. 659); és un raonament contundent de Francisco Albó, qui afegí encara: «...segons el natural criteri no es l'home per l'Estat sinó l'Estat per l'home...» (*op. cit.*, p. 659).

El dret andorrà

Jean-A. Brutails, arxiver de la Gironda, presentà al Congrés una ponència en francès intitulada «Le droit andorran. Sa formation et son évolution» (*op. cit.*, p. 644-650), que demostra una visió de la llengua catalana que no es tanca en el Principat de Catalunya, sinó que té en compte tots els territoris on és pròpia.

Jean-A. Brutails s'hi lamentà del poc coneixement que els ciutadans tenen de les lleis generals. Definí el dret andorrà com de tradició sobretot oral i explicà que a l'època medieval no es diferenciava del dret català, perquè les relacions entre Andorra i Catalunya eren freqüents.

Destaco aquesta ponència, perquè inclou una reflexió que té un interès particular quant als nostres propòsits: la que relaciona la legislació amb el caràcter nacional del col·lectiu per al qual es legisla. En aquest sentit, la unitat legislativa que es dona entre Andorra i Catalunya seria fruit del fet que comparteixen el mateix espai nacional.

Tanmateix, advertí de les influències espanyola i francesa en el dret andorrà, que podien fragmentar Andorra i envair-la com a país autònom.

El llenguatge jurídic

Encara que aquest subapartat no es refereixi exactament als drets jurídics, sinó a la necessitat de disposar dels termes que requereix aquest àmbit per tal de poder-s'hi expressar amb propietat i precisió, em penso que és escaient, a fi d'evidenciar la preocupació que se sentia perquè no manquessin en l'expressió jurídica els recursos imprescindibles de la llengua catalana.

Josep Pella presentà al Congrés la ponència «Necessitat de reconstruir el llenguatge jurídic català». Ésser sensible a l'elaboració de la terminologia especialitzada suposava una acti-

tud avançada i una idea encertada sobre la llengua, que, més enllà dels principis teòrics que l'han de definir i descriure, li convenen els pràctics que li han de trobar els instruments necessaris per a la normalitat. Afirmava que, pel que fa als termes jurídics, «...la llengua catalana els té ben seus y encara vius, nascuts en les mateixes fons, y tractats del nostre Dret s'han usat, fins fa poch anys davant dels Tribunals y en les escriptures, y viuen encara...» (*op. cit.*, p. 629); reclamava, doncs, una tasca més de recuperació que no pas de formació terminològica.

Hi féu una relació de mots i expressions catalans del llenguatge jurídic, per demostrar la seva tesi; referits al dret civil, penal, mercantil o de procediments: *bras* ('classe social'), *home del seu bras*, *ordinacions y ordenaments* ('Estatuts i Reglament'), *redrés* ('reforma'), *gent de sa llei* ('gent autònoma'); referits a l'ordre penal: *elongaments* ('pròrrogues'), *jubi de prohomes* ('jurat'), *bausià* ('traïció'); en el dret administratiu: *estatge* ('residència'), *servar* ('complir una llei, una constitució'); en l'àmbit matrimonial, familiar: *aixobar*, *pubill*; en el de les servituds: *paret mitjera*, *paret ledesma*; en el dels drets reals: *enfiteusis*, *alou*, *cens en nuda percepció*; en el del dret de successió: *hereu gravat*, *marmesor*, i subratllà especialment els termes referits al dret català que usà el Consolat de Mar, en tant que particularment tradicionals de la cultura catalana: *nòlit*, *gitar* ('tirar mercaderies a la mar per descarregar la nau'); *cartolari*; *personers*, *comissialesa*. Etcètera (*op. cit.*, p. 629-630). Concloué tot confirmant que el «...Dret Català forma una especialitat propia de nostra terra que deu esser respectada y reconstituïda, com sempre ha sostingut l'Academia de Jurisprudencia y Llegislació de Barcelona» (*op. cit.*, p. 631).

En la ponència esmentada de Jean-A. Brutails sobre el dret andorrà, quan parla de les interferències perilloses espanyoles i franceses, fa esment també de les que afecten el llenguatge jurídic autòcton: *finca* substitueix *immoble*, *embargar* substitueix *pinyorar* o *emparar* (*op. cit.*, p. 646).

El concepte de *Països Catalans*: unitat nacional i unitat lingüística

El Congrés es plantejà com una convocatòria que afectava tots els territoris de llengua catalana, sense excloure'n cap. No fou, doncs, exclusivament principatí. El País Valencià, les Balears, l'Alguer, Andorra i la Catalunya del Nord hi tenien representants i hi foren considerats com a part d'una mateixa realitat, en la línia en què Enric Prat de la Riba hi exposà el concepte de *nació*, basat particularment en la comunitat de llengua. Carles Francisco i Maymó declarà: «Ahir al matí feyem l'afirmació d'una nacionalitat, constituïda pels diferents pobles que parlen una sola llengua, la catalana, ab varietat de matissos, que corresponen a les diferències que hi hà també entre aquells pobles, y tractavem de reforçar y consolidar els vincles de solidaritat natural entre'ls meteixos, assegurant el pervindre de la nostra literatura» (*op. cit.*, p. 597). Es tracta d'un passatge ple de significat, perquè, ultra reconèixer la Nació catalana a partir de la comunitat idiomàtica, fa esment de la variació dialectal, que entén com a resultat natural de les diferències implícites entre els diversos pobles de llengua catalana.

En el resum de la primera sessió ja es féu esment a la voluntat de l'evolució en l'acoblament dels pobles que parlen la llengua catalana (*op. cit.*, p. 588). En el de la quarta sessió llegim: «S'aixeca mossèn Alcover a apoiar la seva esmena [...] vol que's fassi constar que 'quan se diu catalans, s'ha d'entendre també en la denominació els fills de Valencia, de les Balears, d'Alguer y del Rosselló'» (*op. cit.*, p. 591). És a dir, no solament es defensava la unitat nacional dels territoris de llengua catalana, sinó també el contingut del concepte *català*, que els inclou tots; responia a la denominació de *Catalònia* que més endavant emprarà Pompeu Fabra. El mateix Alcover, respecte a la ponència de Josep Bertran, explicà que calia substituir-hi la paraula *Catalunya* per l'expressió «pobles de llengua catalana» (*op. cit.*, p. 595) i emfasitzar, doncs, el sentit global del mot *català*, així com la visió pancatalanista dominant.

Joaquim Casas-Carbó féu una referència a les Balears com a comunitat que ha mantingut les seves peculiaritats sense deixar de sentir-se catalana, i manifestà l'esperança d'una renaixença valenciana. És destacable l'al·lusió, en canvi, al rebuig del gentilici *català* i la sol·licitud de no utilitzar-lo fins que els mateixos valencians l'acceptessin; en la reflexió diferencià allò que científicament és demostrable d'allò que afecta els sentiments individuals i col·lectius:

I encara que nosaltres sentim que aquesta [la llengua valenciana] no es sinó una de les modalitats de la llengua catalana, no l'havem d'anomenar-la catalana fins que'ls mateixos valencians vulguin que així s'anomeni. No es solament qüestió científica, es qüestió de sentiment.

I un sentiment no s'imposa autoritàriament. Un sentiment apareix quan es arribada la seva hora. I no es arribada encara l'hora de que'l valencià senti la llengua que ell parla, prou identificada ab la llengua dels catalans pera poder portar abdues un meteix nom (*op. cit.*, p. 599-600).

L'actualitat d'aquestes consideracions és sorprenent; avui, cent anys després, l'hora encara està per arribar...

En la defensa d'una esmena de Carles Francisco i Maymó, aclarí que, encara que en el parlament s'hagués referit a la Catalunya espanyola (*sic*), les seves consideracions eren vàlides igualment per a tots els pobles de llengua catalana (*op. cit.*, p. 628).

Frederic Barceló es preocupà per l'àmbit de l'ortologia, abandonat encara en la tradició de la formació de la competència lingüística; es lamentà de la pronunciació a la castellana com a interferència fonètica preocupant i en aquesta argumentació reclamà el respecte a la variació dialectal; advertí del perills d'una unificació fonètica no recomanable, perquè cap de les pronúncies locals no mereixia el menyspreu, però remarcà que l'ortografia havia d'ésser única per a tots (*op. cit.*, p. 635-636).

Joan Aguiló, en la interessant ponència «Fronteres de la Llengua Catalana y Estadística dels que parlen en català», féu una salutació especialment solidària amb tots els catalanoparlants, des d'un apassionat, poètic i romàntic nacionalisme: València és la germana de Catalunya i reina dels jardins. Parlà de «Perles Balears y llur valent y amorós germà el muntanyench y floridíssim Rosselló juntament amb els qui habiten dins la vall d'Andorra y l'Algué de Sardenya

y les terres del Llevant d'Aragó» (*op. cit.*, p. 638). I des d'una inflamada autoestima es qüestionà què seria Espanya sense les terres de parla catalana: en l'agricultura, la indústria, el comerç, la vida mercant marinera, les arts, la ciència, la religiositat —que en un mossèn no es podia deixar d'esmentar; de fet entenia que la condició per la qual els nostres pobles fossin grans era el seu grau de cristianisme (*op. cit.*, p. 638). Tota la ponència té en compte escrupolosament el conjunt dels territoris de llengua catalana i en remarca els aspectes en què més destaquen; adjuntà al text un mapa de la llengua catalana fet pel farmacèutic manacorí Antoni Riera, sota la seva supervisió i amb el vistiplau d'Antoni M. Alcover. Presentà una taula estadística on consta que el nombre de catalanoparlants era de 3.829.006.

Les paraules del discurs de cloenda de Raimon d'Abadal, demanaren, en fi, l'abraçada perenne dels territoris de llengua catalana: «...era arribat el moment d'abraçar els nostres germans qui parlen la meteixa llengua. Per això s'ha estudiat la manera de lligar ab una abraçada de germanor tots els d'un comú parlar» (*op. cit.*, 675).

* * *

Antoni M. Alcover, en el seu discurs de cloenda, expressà el desig que «El Congrés ha de comensar una nova era per la nostra llengua, per la nostra filologia, per les nostres lletres» (*op. cit.*, p. 679). Avui, amb una perspectiva històrica de cent anys, podem afirmar que, efectivament, el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana començà una nova era per a la nostra llengua, per a la nostra filologia, per a les nostres lletres; però també, i això és molt i molt més, una nova era per a la història dels territoris de llengua catalana.